Міністерство освіти і науки України
Кам’янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра всесвітньої історії

Кваліфікаційна робота бакалавра

з теми: “Методика вивчення проблеми централізації Франції в XI – XIII ст. на уроках історії”

Виконала: студентка IV курсу
спеціальності 014 Середня освіта
(Історія та правознавство)
заочної форми навчання
АНІСІМОВА Анастасія

Науковий керівник:
кандидат історичних наук, доцент
ЮГА Олександр Анатолійович

Рецензент:

Кам’янець-Подільський – 2026

ЗМІСТ

ВСТУП ……..……..……. 3

РОЗДІЛ 1. ІСТОРІОГРАФІЯ, НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНА ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ……..……. 6

РОЗДІЛ 2. ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ ПРОБЛЕМИ ЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ФРАНЦІЇ В XI – XIII СТ. ……..……..… 12

2.1. Особливості політичної ситуації у Франції в XI – XIII ст. ……..…… 12

2.2. Соціально-економічні та адміністративні передумови централізації 18

2.3. Основні етапи централізації: від територіальної роздробленості до посилення королівської влади ……..…….. 23

РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ВИКЛАДАННЯ ТЕМИ ……... 31

3.1. Ключові підходи та принципи викладання середньовічної історії в шкільному курсі історії ……..…. 31

3.2. Інтерактивні методи навчання: дискусії, дебати, рольові ігри ……..….. 36

3.3. Використання наочності та цифрових технологій для пояснення процесів централізації у пізньосередньовічній Франції …….……..... 42

ВИСНОВКИ …… 50

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ ……..… 52

ДОДАТКИ ……..……. 58

ВСТУП

Актуальність теми. Проблема централізація державної влади є одним із ключових процесів у розвитку європейських держав у середньовіччі. У випадку Франції XI – XIII ст. вона набуває особливого значення, оскільки визначає поступовий перехід від політичної роздробленості до формування ранньомодерної монархії. Аналіз цього процесу дозволяє глибше зрозуміти закономірності політичного, соціально-економічного та адміністративного розвитку Франції, а також механізми взаємодії різних соціальних груп, що були зацікавлені у посиленні або, навпаки, обмеженні королівської влади.

Актуальність обраної теми зумовлена як історичною, так і педагогічною перспективою. З історичної точки зору, процес централізації Франції є прикладом складного поєднання військових, економічних, соціальних та юридичних чинників, що взаємодіяли у формуванні сильної державної влади. З педагогічної точки зору, ця тема є складною для шкільного курсу всесвітньої історії, оскільки вимагає не лише запам’ятовування хронології подій, а й усвідомлення причинно-наслідкових зв’язків, аналізу суспільної ієрархії, ролі міст, легістів та інших учасників процесу централізації доби середньовіччя.

Вивчення теми централізації Франції вимагає комплексного поєднання історичного аналізу з сучасними методами навчання, що забезпечує формування у школярів цілісного уявлення про політичні, соціальні та економічні процеси середньовічної держави. Це передбачає використання традиційної наочності, інтерактивних методів та цифрових технологій.

Об’єктом дослідження є процес централізації Франції в XI – XIII ст. як історичне явище та його викладання у шкільному курсі всесвітньої історії.

Предметом дослідження виступають методичні підходи, форми та засоби навчання, що забезпечують ефективне пояснення процесів політичної централізації середньовічної Франції у шкільному курсі історії.

Хронологічні межі роботи охоплюють XI – XIII ст., що дозволяє простежити ключові етапи процесу централізації влади у Франції, від початкового формування королівської адміністрації до стабілізації централізованої держави.

Мета роботи полягає у теоретико-методичному обґрунтуванні ефективних підходів до викладання проблеми централізації Франції XI – XIII ст. у шкільному курсі всесвітньої історії, формуванні в учнів системного та критичного мислення щодо політичних процесів середньовічної Європи.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження:**

– охарактеризувати історіографію та джерельну базу проблеми, а також навчально-методичну літературу з теми;

– проаналізувати історичний контекст процесу централізації Франції XI – XIII ст., зокрема політичну, соціально-економічну та адміністративну ситуацію;

– розглянути основні етапи централізації та роль ключових монархів у формуванні централізованої державної влади у Франції;

– розкрити методичні підходи та принципи викладання середньовічної історії у шкільному курсі;

– обґрунтувати використання інтерактивних методів та цифрових технологій для пояснення процесів централізації у середньовічній Франції на уроках історії.

Методи дослідження. Для досягнення визначеної мети та реалізації завдань дослідження у роботі використано комплекс загальнонаукових, спеціально-історичних та педагогічних методів, що дозволяють всебічно проаналізувати як історичний процес централізації Франції XI – XIII ст., так і особливості його викладання у шкільному курсі всесвітньої історії.

В контексті загальноісторичних метод аналізу і синтезу використано для розчленування складного історичного процесу централізації на окремі складові (політичні, соціально-економічні, адміністративні чинники) та подальшого їх узагальнення у цілісну картину розвитку французької

державності XI – XIII ст. Індуктивний та дедуктивний методи дали змогу переходити від окремих історичних фактів (діяльність королів, розвиток міст, реформи) до формування загальних висновків щодо закономірностей централізації. У свою чергу метод узагальнення використано для формулювання висновків щодо етапів централізації Франції та визначення ефективних методичних підходів до її викладання у школі, а системний підхід дозволив розглядати процес централізації як комплексне явище, що включало взаємодію політичних, економічних, соціальних і правових складників.

Щодо спеціально-історичних методів, то використано історико-генетичний метод, який дав змогу простежити виникнення та розвиток процесу централізації Франції від періоду роздробленості до формування ранньої централізованої монархії. Історико-порівняльний метод застосовано для зіставлення різних моделей політичного розвитку (наприклад, порівняння Франції з іншими європейськими країнами, зокрема Англією), що дозволило глибше зрозуміти специфіку французького шляху централізації. Історико-системний метод забезпечив можливість дослідити структуру державного управління, взаємодію соціальних груп і функціонування інститутів влади.

Апробація результатів роботи відбувалася під час попереднього захисту кваліфікаційних робіт на засіданні кафедри всесвітньої історії.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання її результатів здобувачами вищої освіти для підготовки до семінарських занять з курсу “Історія середніх віків”, в процесі викладання всесвітньої історії у 7 класі закладів загальної середньої освіти, а також у підготовці майбутніх учителів історії.

Структура роботи сформована відповідно до мети і основних завдань дослідження та складається зі вступу, трьох розділів, поділених на окремі підрозділи, висновків, списку використаних джерел та літератури, а також додатків.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРІОГРАФІЯ, НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНА ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА

Проблема централізації Франції упродовж XI – XIII ст. посідає важливе місце в історичній науці, оскільки вона безпосередньо пов'язана з питаннями становлення європейської державності, еволюції середньовічного суспільства та формування політичних інститутів. Історіографічний аналіз свідчить про багатовекторність підходів до інтерпретації цього процесу, що зумовлено різними методологічними традиціями та науковими школами. У сучасній історіографії значного поширення набув комплексний підхід, який поєднує політичний, соціальний і культурний аналіз. Дослідники підкреслюють роль не лише королівської влади, але й різних соціальних груп у процесі централізації. Особлива увага приділяється правовим аспектам, зокрема діяльності легістів і впровадженню норм римського права [7; 8; 19; 27].

В українській історіографії проблема централізації Франції також отримала значне висвітлення. Дослідники розглядають цей процес як складне явище, що поєднує політичні, соціально-економічні та адміністративні чинники. Значна увага приділяється ролі королівської влади, розвитку міст і формуванню державного апарату. Йдеться про праці таких дослідників як В. Ададуров [7], В. Балух і В. Коцур [8], Б. Боднарюк [10, с. 4-7], С. Боєва [11, с. 16-29], Л. Войтович, Н. Козак, Ю. Овсінський і М. Чорний [13], С. Д'ячков, С. Лиман і С. Сорочан [19], К. Мануілова [27], І. Орищенко [31, с. 105-111], А. Павлів [32, с. 13-16], С. Рибченко [37, с. 69-79], Д. Слинько [38, с. 28-31], О. Турчак [40, с. 162-163], Ф. Цесарський [42, с. 216-221], В. Ціватий [43, с. 33-40] та ін.

У праці В. Ададурова в контексті зміцнення королівської влади XI – XIII ст. зазначається, що французькі королі здійснювали спроби відновити свій авторитет після періоду роздробленості, основним завданням короля ставало підпорядкування васалів і поступове обмеження автономії великих

представників місцевої знаті, утверджувалися ідеї «королівської держави», де влада короля була б центральним складником політичної системи [7, с. 373-378].

В. Балух і В. Коцур визначають причини слабкості королівської влади у Франції станом на XI ст., серед яких називають виборність королівської влади, специфіку васальної системи, де король міг розраховувати лише на своїх безпосередніх васалів, відсутність достатньо чисельної верстви вільного селянства, як це було в Англії. Наголошують також на значній ролі монопольного права на землю, що сприяло посиленню політичної влади місцевої знаті [8, с. 71, 79]. Зврнено увагу на сутність і значення реформ Лбдовіка VI, Філіппа II і Людовіка IX [8, с. 79-86]. Зазначені питання розглядаються також в праці Л. Войтовича, Н. Козака, Ю. Овсінського і М. Чорного [13, с. 237-258], а також С. Д'ячкова, С. Лимана і С. Сорочана [19].

Стаття Б. Боднарюка аналізує праці абата Сугерія як ключове джерело з історії Франції першої половини XII ст. Твори Сугерія, зокрема «Життя Людовика VI Товстого», висвітлюють зміцнення королівської влади, взаємовідносини церкви й держави. Зокрема, описано боротьбу Людовика VI з непокірними баронами, що сприяло централізації Франції. Зміст публікації підкреслює значення творів Сугерія для розуміння трансформації Франції з політично роздробленої країни у централізовану державу [10, с. 4-7].

С. Боєва зазначає, що централізації влади у Франції посприяли розвиток господарських зв'язків і процеси усуспільнення праці, які поступово охоплювали різні регіони країни. Річ у тім, що розширення внутрішньої торгівлі, активізація обміну між містом і селом, а також спеціалізація ремесел сприяли формуванню єдиного економічного простору. У таких умовах локальна замкненість феодальних володінь ставала дедалі менш ефективною, оскільки економічні інтереси виходили за межі окремих сеньйорій. В підсумку це сприяло поступовому зникненню політичної та економічної відособленості окремих регіонів та створювало передумови для

зміцнення централізованої монархії у Франції, перетворюючи королівську владу на головний інтегруючий чинник державного розвитку [11, с. 23].

К. Мануілова з'ясувала, що нездатність королівської влади у Франції ефективно управляти в усіх частинах імперії змушувала королів шукати більш дієві методи управління та контролю за регіонами та провінціями, зокрема за допомогою децентралізації публічної влади на місцях і делегуванні повноважень від центральної влади (в уособлені короля) до нижчих органів влади, тобто королівським представникам в адміністративно-територіальних одиницях (графам, центаріям) [27].

І. Орищенко висвітлила проблеми суспільно-політичного життя середньовічної Франції у працях медієвістів київського університету університету Св. Володимира у другій половині XIX – на початку XX ст., зокрема звернула увагу на висвітлення ними питань королівських реформ, спрямованих на зміцнення центральної влади [31, с. 105-111].

Досліджуючи внутрішньополітичне життя середньовічної Франції А. Павлів зазначає, що під час перебування при владі Людовика IX у Франції всім вільним громадянам було надано право звертатися до короля задля здійснення правосуддя, що стало найдієвішим способом зміцнення королівської влади та сприяло поступовій уніфікації права. Водночас, зауважується, що для суспільних низів звернення до монаршого суду було недоступним через великі судові збори [32, с. 14].

С. Рибченко з'ясовано, що упродовж XI – XIII ст. королівська влада у Франції значно посилилася, оскільки монархи проводили політику централізації, спрямовану на підпорядкування місцевої знаті та зміцнення вертикалі управління державою. На переконання дослідника, важливу роль у цьому процесі відіграла судова реформа Людовіка IX, внаслідок якої було створено систему королівських судів та закріплено право на оскарження рішень сеньйоріальних судів. Наголошується, що завдяки цьому поступово король зосередив у своїх руках усі функції державного управління, центром якого став королівський двір, формувалася ієрархічна система

адміністративних органів на чолі з королем: на місцях управління здійснювали королівські чиновники – бальї та сенешалі, які мали широкі повноваження, зокрема збір податків, здійснення судочинства, керівництво військами тощо [37, с. 72].

Д. Слинько акцентував увагу на ролі судочинства у справі централізації середньовічної Франції. Важливим досягненням королівської влади вважає отримання королівською юстицією права евокації, тобто прийняття до свого розгляду будь-якої справи не з корллівського суду на будь-якій стадії [38, с. 30]. У статті Ф. Цесарського простежено вплив на королівську владу соціально-економічних умов життя різних категорій населення [42, с. 216-221].

Важливим аспектом дослідження є аналіз навчальної та навчально-методичної літератури, яка використовується у шкільному курсі всесвітньої історії. Шкільні підручники з історії середніх віків для 7-го класу подають в досить стислому вигляді передумови й початок об'єднання Франції, акцентуючи увагу на ключових подіях і постатях – діяльності королів, розширенні королівського домену, боротьбі з регіональною знаттю [14, с. 95-97; 26, с. 129; 35, с. 101; 45, с. 129-130]. Проте, матеріал підручників забезпечує базове розуміння теми, однак не завжди дозволяє учням усвідомити складність і багатофакторність історичних процесів. Наприклад, в окремих підручниках тема централізації Франції саме упродовж XI – XIII ст. обмежується невеликими абзацами. Так, в одному з підручників зазначається, що "історія Франції доби середньовіччя – це історія об'єднання земель і посилення королівської влади. Монархи (причому навіть не зазначено які саме з королів того часу) вміло використовували ворожнечу між впливовими феодалами. Союзниками королів були середні й дрібні феодали, населення міст і церква, які потерпали від зловживань сеньйорів знаттю" [26, с. 129]. Або: "в XI ст. влада французьких монархів була слабкою і поширювалася лише на землі навколо Парижа й Орлеана. Правителі не мали права видавати загальні закони й карбувати єдину монету. Спроби

подолати роздробленість країни у XII – XIII ст. здіснили королі Філіпп II Август і Луї IX Святий, які зміцнили королівську владу, реформували військо, суд і грошову систему" і не більше того [35, с. 101].

Навчально-методичні посібники пропонують ширший спектр підходів до викладання цієї теми. Зокрема, рекомендується використовувати проблемно-орієнтоване навчання, що передбачає постановку дискусійних питань, залучати історичні джерела для формування аналітичних навичок, застосовувати інтерактивні методи (рольові ігри, дебати, моделювання історичних ситуацій), використовувати наочність і цифрові технології для візуалізації історичних процесів.

Сучасні методичні дослідження наголошують на необхідності формування в учнів не лише знань, але й історичних компетентностей, зокрема уміння аналізувати джерела, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, оцінювати історичні події з різних точок зору, застосовувати знання у нових навчальних ситуаціях.

Джерельна база дослідження представлена хрестоматіями та методичними матеріалами, що дозволяють комплексно розкрити особливості процесів політичної централізації, соціально-економічних трансформацій та еволюції державних інститутів у Франції XI – XIII ст.

Передусім важливе значення має «Практикум з історії середніх віків» В. Балуха, О. Балуха і В. Коцура, який поєднує теоретичний матеріал із добіркою історичних джерел і завдань для їх аналізу. Це видання є цінним з огляду на можливість простежити конкретні історичні процеси через тексти документів, що формує навички критичного осмислення джерел. У контексті дослідження централізації влади у Франції упродовж XI – XIII цей практикум дозволяє звернутися до актових матеріалів, правових документів і хронік, які відображають поступове зміцнення королівської влади та обмеження політичної автономії місцевої знаті [1].

Важливим джерелом є також «Історія західноєвропейського середньовіччя. Хрестоматія», яка містить корпус автентичних текстів – від

законодавчих актів і грамот до хронік і літописів. Ця хрестоматія забезпечує безпосередній доступ до першоджерел, що дає змогу реконструювати історичну реальність епохи та проаналізувати погляди сучасників на процеси державотворення. Для теми централізації Франції особливо цінними є документи, що ілюструють діяльність королівської адміністрації, судової системи та фінансових інституцій [2].

Значний обсяг джерельного матеріалу представлено у виданні «Історія середніх віків. Практикум. Частина ІІ» (В. В. Гордієнко та ін.). Цей практикум містить різноманітні документи, що відображають політичні, соціальні та економічні процеси пізнього середньовіччя. Його особливістю є глибина джерельної добірки та орієнтація на аналітичну роботу з текстами, що дозволяє більш детально дослідити механізми централізації державної влади та роль різних соціальних груп у цьому процесі в середньовічній Франції. Особливу цінність для написання роботи мають такі вміщені у практикумі джерельні матеріали як “Життєпис корорля Людовіка Товстого” авторства найближчого помічника короля абата Сугерія [4, с. 444-447], “Повчання короля Людовіка IX своєму синові” та указ Філіпа III “Сорок днів короля” [4, с. 448-449].

Таким чином, аналіз наукової і навчальної літератури та джерельної бази дозволяє зробити висновок, що проблема централізації Франції XI – XIII ст. є достатньо розробленою в історіографії, однак її методичне осмислення у шкільному курсі історії потребує подальшого вдосконалення. Аналіз навчально-методичної літератури свідчить про поступовий перехід від традиційного викладання до компетентнісно орієнтованого підходу, що передбачає активну участь учнів в освітньому процесі. Разом із тим, існує потреба у розробці ефективних методичних підходів, які б поєднували глибокий історичний аналіз із сучасними педагогічними технологіями, що і зумовлює актуальність теми дослідження.

РОЗДІЛ 2. ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ ПРОБЛЕМИ ЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ФРАНЦІЇ В XI – XIII СТ.

2.1. Особливості політичної ситуації у Франції в XI – XIII ст.

Франція, подібно до більшості держав західноєвропейського регіону епохи середньовіччя, пройшла тривалий етап політичної децентралізації, що супроводжувався істотним послабленням інституту королівської влади. Упродовж IX – XII ст. в умовах поступового утвердження системи сеньйоріально-васальних зв'язків відбувалася глибока територіальна роздрібленість країни, яка фактично нівелювала загальнодержавні механізми управління. За таких обставин монарх втрачав статус реального носія верховного суверенітету, перетворюючись радше на номінального главу політичної ієрархії [8, с. 79].

Водночас, важливо зазначити, що у політичній культурі того часу король сприймався як «перший серед рівних», тобто як формальний сюзерен, чия влада обмежувалася традиційними уявленнями про васальну вірність, але не підкріплювалася ефективними інструментами примусу чи централізованого адміністрування. Його компетенції зводилися переважно до представницьких та арбітражних функцій: монарх міг очолювати об'єднані військові сили у випадку зовнішніх конфліктів, а також виступати посередником у міжсеньйоріальних суперечках. Водночас його вплив на внутрішньополітичні процеси залишався вкрай обмеженим [11, с. 20].

Реальна влада короля мала територіально локалізований характер і поширювалася лише на межі королівського домену – сукупності земель, що перебували у його безпосередньому спадковому володінні як правонаступника паризьких графів. Цей домен охоплював, зокрема, територію герцогства Іль-де-Франс – відносно невелику смугу вздовж долин Сени та Луари між Парижем і Орлеаном. Проте, навіть у межах цієї території королівська влада не була беззаперечною, оскільки монарх змушений був

вести постійну боротьбу з місцевими сеньйорами, які прагнули зберегти або розширити власну автономію.

Поза межами домену політична влада перебувала в руках великих територіальних представників знаті – герцогів Бургундії та Нормандії, а також графів Фландрії, Тулузи, Шампані та інших, які фактично здійснювали повний комплекс владних прерогатив у своїх володіннях. Вони реалізовували судову, військову та фіскальну функції, що надавало їхнім утворенням ознак напівсуверенних політичних організмів [7, с. 26].

Зазначена модель політичної організації, побудована на принципах сюзеренітету-васалітету та персоналізованих формах влади, у науковій літературі визначається як сеньйоріальна монархія. Її сутнісною характеристикою була децентралізована структура влади, за якої політичні повноваження були розпорошені між королем і численними представниками владної ієрархії, пов'язаними складною системою взаємних зобов'язань, але позбавленими єдиного інституційного центру управління.

Загалом, політична ситуація у Франції XI – XIII ст. формувалася під впливом складної взаємодії політичних інститутів, династичних процесів, соціальних трансформацій і зовнішньополітичних викликів. У зазначений період відбувався поступовий перехід від територіальної роздробленості до формування централізованої монархії, який супроводжувався тривалими конфліктами, структурними змінами влади та трансформацією політичної культури.

Потрібно зазначити, що на початку XI ст. Франція не була єдиною централізованою державою. Вона являла собою складну сукупність територіальних утворень, об'єднаних лише номінальною владою короля. Політична система мала яскраво виражений сеньйоріально-васальний характер, де ключову роль відігравали відносини васалітету та сеньйорату [13, с. 241-242].

У IX – X ст., в умовах особливої слабкості королівської влади у Франції, інститут монархії зберігав виборний характер. Обрання короля

здійснювалося вищими станами суспільства – представниками світської та духовної аристократії, причому формально дотримувався принцип династичної спадкоємності. Така практика свідчила про поєднання елементів спадкової та виборної монархії, що було типовим для періоду середньовіччя.

Переломним моментом у розвитку французької державності стало обрання у 987 р. Гуго Капета, яке ознаменувало припинення правління династії Каролінгів та започаткування нової правлячої династії. Водночас за перших представників династії Капетингів інститут виборності короля ще зберігався, хоча й зазнавав поступової трансформації. Зокрема, утвердилася практика попереднього обрання спадкоємця престолу ще за життя чинного монарха, що мало на меті забезпечення політичної стабільності та безперервності влади. Такий механізм поєднував елементи виборності з тенденцією до спадкової передачі престолу, закладаючи підґрунтя для подальшого утвердження династичного принципу монархії [37, с. 71].

Потрібно зазначити, що суспільно-політична система передбачала ієрархію васалів, однак на практиці вона була нестабільною та фрагментованою. Великі землевласники (герцоги та графи) володіли значними територіями та фактично здійснювали суверенні функції: вони збирали податки, здійснювали судочинство, вели війни та укладали союзи. Це призводило до явища політичної атомізації, коли окремі регіони функціонували як незалежні державні утворення. Зокрема, Нормандія, Аквітанія та Бургундія мали значно більші ресурси, ніж королівський домен.

Система васалітету передбачала особисту вірність васала сеньйору, але ця вірність часто була умовною та ситуативною. Більше того, васали могли мати кількох сеньйорів, що створювало конфлікти лояльності. У таких умовах король не міг розраховувати на стабільну підтримку навіть з боку формально підлеглих представників знаті [27].

Важливо підкреслити, що політична влада була приватною за своєю природою. Вона базувалася на особистих зв’язках, а не на інститутах

держави. Це суттєво відрізняло тогочасну політичну систему Франції XI ст. від пізніших форм державності.

Особливістю політичної ситуації було також і домінування великих територіальних утворень, які фактично виконували функції держав. Герцогства Нормандія, Аквітанія, Бургундія, а також графство Тулуза були центрами політичної влади, що конкурували з королем. Особливо важливу роль відігравала Нормандія, яка після завоювання Англії у 1066 р. перетворилася на потужний політичний центр. У XII ст. ситуація ускладнилася через утворення володінь династії Плантагенетів [32, с. 14].

Після шлюбу Елеонори Аквітанської з Генріхом II Плантагенетом виникла так звана «Анжуйська держава», яка охоплювала значну частину Франції. Це створило парадоксальну ситуацію: англійський король, будучи васалом французького монарха, фактично контролював більші території, ніж сам король Франції. Цей фактор став одним із ключових викликів для французької монархії та потіжним стимулом до централізації.

Важливим політичним чинником у Франції XI – XIII ст. була Церква. Вона володіла значними земельними ресурсами та мала власну ієрархію влади, а єпископи та абати часто виступали як сеньйори та брали участь у політичних конфліктах.

Реформи XI – XII ст., пов’язані з посиленням папської влади, сприяли підвищенню ролі Церкви у політичному житті. Водночас королі прагнули використовувати церковні інститути для зміцнення своєї влади, підтримуючи призначення лояльних єпископів. Церква також відігравала роль ідеологічного легітиматора влади, формуючи уявлення про божественне походження монархії [19, с. 26-27; 25, с. 37].

Відтак, для того щоб процес централізації державної влади у Франції набрав реальних обрисів, необхідний був певний час і відповідні історичні передумови. Упродовж XI – XII ст. політична ситуація залишалася надзвичайно складною і багатофакторною. Серед ключових обмежень можна виділити територіальну роздробленість та переваги місцевої аристократії.

Французькі сеньйори контролювали великі, компактні і економічно самодостатні території, що значно перевищували королівський домен. До них належали герцогства Нормандія, Бургундія, Бретань, а також графство Шампань та інші регіони, які фактично функціонували як напівсуверенні утворення [11, с. 23].

Крім того, обмежені матеріальні ресурси монархії: володіння перших представників династії Капетингів були порівняно невеликими: вузька смуга земель уздовж Сени та Луари від Комп'єнь до Орлеана не забезпечувала достатнього фінансового чи військового потенціалу для ефективного управління всією країною. Монарх міг розраховувати лише на підтримку своїх прямих васалів. Ширша мережа васальних залежностей не створювала надійного механізму централізованого контролю, оскільки більшість магнатів діяли автономно. На відміну від Англії, де монарх міг спиратися на відносно міцну верству вільного селянства, у Франції така опора була обмеженою. Це значною мірою ускладнювало мобілізацію ресурсів та впровадження королівської адміністрації на периферії [37, с. 72].

Складне становище королівської влади було зумовлено і виборним характером монархії, що стримувало посилення його безпосередньої влади та ускладнювало встановлення стабільного спадкового порядку.

Проте, з XII ст. політична ситуація почала поступово змінюватися. Королі династії Капетингів, зокрема Людовик VI, розпочинають активну політику зміцнення влади. Вони ведуть боротьбу проти «розбійницьких феодалів», встановлюють контроль над стратегічними територіями та зміцнюють королівський домен. Важливим інструментом став союз із містами, які були зацікавлені у стабільності та правопорядку. У цей період формується нове розуміння влади: король починає сприйматися не лише як сеньйор, але і як носій публічної влади [49, с. 41].

Важливою особливістю політичної ситуації було й те, що процес централізації значною мірою стимулювався зовнішніми викликами. Протистояння з англійськими королями з династії Плантагенетів змушувало

французьких монархів зміцнювати свою владу. Кульмінацією цього протистояння стала битва при Бувіні, у якій французький король Філіп II Август здобув перемогу. Ця подія мала величезне значення: вона не лише послабила позиції Англії, але й зміцнила авторитет королівської влади всередині Франції [29, с. 43].

У XIII ст. політична система Франції зазнала якісних змін. За правління Філіппа II Августа та Людовика IX Святого сформувалися основи централізованої держави. Королівська влада почала спиратися на адміністративний апарат, що включав бальї та сенешалів. Вони здійснювали управління на місцях, забезпечуючи виконання королівських рішень. Важливим кроком стало також зміцнення судової влади короля. Королівський суд перетворився на вищу інстанцію, що обмежувала юрисдикцію місцевої знаті.

Окремо слід відзначити зміну політичної культури. У XI ст. влада сприймалася як приватна власність представника знаті. У XIII ст. вже формується уявлення про державу як публічний інститут. Король починав асоціюватися з поняттями справедливості, порядку та загального блага. Це сприяло легітимації централізованої влади та зменшенню ролі політичного сепаратизму [40, с. 162].

Таким чином, політична ситуація у Франції XI – XIII ст. характеризувалася складною еволюцією від територіальної роздробленості до формування основ централізованої монархії. Цей процес визначався слабкістю королівської влади на початковому етапі, домінуванням великих землеволодінь, складністю васальних відносин, впливом Церкви, зовнішньополітичними викликами та поступовим формуванням державних інститутів. У підсумку, до кінця XIII ст. Франція вступила в новий етап свого розвитку, коли королівська влада стала провідною політичною силою, що заклала основу для подальшого розвитку централізованої держави.

2.2. Соціально-економічні та адміністративні передумови централізації

Важливо наголосити, що процес централізації Франції XI –XIII ст. був складним і багатовимірним явищем, що визначався не лише політичними чинниками, а насамперед глибокими соціально-економічними трансформаціями та еволюцією адміністративних інститутів. Саме ці фактори створили матеріальну, соціальну та інституційну базу для поступового зміцнення королівської влади та переходу від політичної роздробленості до централізованої держави [48, с. 245].

Період XI – XIII ст. в історії Франції характеризується суттєвими зрушеннями у господарському житті, які стали частиною ширшого процесу економічного піднесення Західної Європи. Відбувався поступовий перехід від натурального господарства до більш складної економічної системи, що включала елементи ринкових відносин. Цей процес супроводжувався зростанням продуктивності сільського господарства, демографічним піднесенням, відродженням міст, активізацією торгівлі та розвитком грошових відносин [46, с. 11].

У сукупності ці фактори створювали нові умови для функціонування влади та змінювали соціальну структуру суспільства, що, своєю чергою, впливало на політичні процеси.

Сільське господарство залишалося базою економіки Франції зазначеного періоду часу, проте воно зазнало суттєвих змін. Так званий «аграрний переворот» включав впровадження нових технологій і методів господарювання. Серед ключових змін слід виділити поширення трипільної системи, використання важкого плуга, застосування кінської тяги та розширення оброблюваних земель. Ці нововведення призвели до підвищення врожайності та зростання надлишків продукції. Надлишки, у свою чергу, створювали умови для розвитку торгівлі та міст [44, с. 7].

Важливою соціальною зміною стало поступове послаблення особистої залежності селянства. Частина селян отримувала можливість викупу повинностей або переходу до грошових форм ренти. Це сприяло формуванню більш мобільного та економічно активного населення.

Крім того, демографічне зростання упродовж XI – XIII ст. стало одним із ключових чинників економічного розвитку. Збільшення чисельності населення сприяло розширенню ринку праці, зростанню внутрішнього попиту та освоєнню нових територій. Цей процес мав безпосередній вплив на політичну ситуацію, адже зростання населення посилювало роль міст як центрів економічного і соціального життя, а також створювало передумови для формування нових соціальних груп, які були зацікавлені у стабільній і сильній владі [44, с. 8].

Однією з найважливіших передумов централізації стало відродження міст. В XI – XIII ст. у Франції активно розвивалися міські центри, які ставали осередками ремесла, торгівлі та фінансової діяльності. Міста прагнули звільнитися від влади впливових представників знаті і отримати самоврядування. У цьому контексті королі виступали як союзники міщан, надаючи їм хартії та привілеї. Ці хартії гарантували особисту свободу мешканців, право на самоврядування та економічні привілеї. Міста, у свою чергу, підтримували королівську владу фінансово та політично. Тобто, формувався взаємовигідний союз між королем і міщанством, який став важливим фактором централізації.

Розвиток торгівлі упродовж XI – XIII ст. сприяв інтеграції різних регіонів Франції в єдиний економічний простір. Торговельні шляхи з’єднували міста та сприяли обміну товарами і ресурсами. Зростання ролі грошей у господарстві мало важливі політичні наслідки, адже дозволило королям запроваджувати грошові податки, утримувати наймане військо та фінансувати адміністративний апарат [8, с. 31]. Відтак, економічні зміни створювали фінансову основу для централізації влади.

Соціальна структура французького суспільства XI – XIII ст. зазнала значних змін. Традиційна тристанова модель (духовенство, дворянство, селянство) поступово ускладнювалася, з'являлися нові соціальні групи: міщанство (буржуазія), заможні селяни, службове дворянство. Ці групи мали різні інтереси, але їх об'єднувала зацікавленість у стабільній владі та правопорядку. Вони ставали соціальною опорою королівської влади, на відміну від великої аристократії, яка прагнула зберегти автономію.

Поряд із соціально-економічними змінами важливу роль відігравала еволюція адміністративних інститутів. В XI – XII ст. королівська влада практично не мала розгалуженого апарату управління. Проте у XIII ст. ситуація кардинально змінилася. Так, за правління Філіппа II Августа було створено систему королівських чиновників – бальї та сенешалів. Вони виконували такі функції: збір податків, здійснення судочинства та контроль за місцевою адміністрацією. Ці чиновники призначалися королем і не були пов'язані з місцевою знаттю, що забезпечувало їхню лояльність монарху [18, с. 43-44].

Судова влада стала одним із ключових інструментів зміцнення королівської влади. У XIII ст. королівський суд поступово перетворюється на вищу судову інстанцію. За правління Людовика IX Святого було запроваджено практику апеляцій до королівського суду. Це означало, що рішення місцевих судів могли бути оскаржені, що суттєво обмежувало владу сеньйорів. Крім того, формувалося уявлення про «королівське правосуддя» як більш справедливе та універсальне, ніж існуючі на той час ордалії.

Важливим кроком у процесі централізації стало також формування фінансової системи. Річ у тім, що королі починають систематично збирати податки, що дозволяє їм утримувати адміністрацію, фінансувати військові кампанії та зміцнювати державний апарат. Фінансова незалежність від регіональної знаті була ключовою умовою зміцнення королівської влади [7, с. 46].

Еволюція військової системи також сприяла централізації. Поступово відбувався перехід від системи народного ополчення до більш організованих форм війська. Королі починали використовувати найманців, що зменшувало їхню залежність від васалів. Це підвищувало ефективність військової сили та зміцнювало позиції монархії.

Необхідно зазначити, що процес централізації почав набирати конкретних рис, перш за все у північних регіонах Франції, де сформувалися сприятливі передумови для державного об'єднання. Серед них ключовою була поява соціальних і економічних сил, зацікавлених у подоланні політичної роздрібленості та встановленні стабільного управління. До таких сил насамперед належало міське населення, яке потерпало від постійних міжсеньйоріальних конфліктів, що гальмували розвиток ремесел і торгівлі [20, с. 217].

Розвиток міст як центрів економічної активності, поширення торгово-грошових відносин і поступова інтеграція ринків сприяли формуванню економічної єдності територій – однієї з необхідних передумов політичного об'єднання. У цей період спостерігалося поступове усунення внутрішніх митних бар'єрів, уніфікація одиниць виміру та ваги, а також появи перших регуляторних механізмів на захист місцевих виробників і купців.

Ці економічні процеси зумовили виникнення своєрідного союзу між містами та королівською владою, оскільки обидві сторони потребували підтримки у протистоянні впливовим представникам регіональної знаті. Такий альянс формувався переважно в ході боротьби міст за самоврядування та економічні привілеї, що надало йому політичної ваги і створило основу для більш активного втручання короля у справи периферії [33, с. 56].

Сильна королівська влада була вигідна також дрібним і середнім землевласникам, які не мали достатніх матеріальних ресурсів та позаекономічних інструментів примусу для самостійного протистояння селянському опору або тиску великих магнатів. Водночас вони розраховували на додаткові економічні та соціальні вигоди від служби у

королівській армії або від залучення до функціонування державного бюрократичного апарату. Монархічна влада виступала гарантом їхньої безпеки, захищала від насильства та свавілля більш впливової знаті, а також виконувала роль регулятора політичного порядку, обмежуючи прояви анархії та забезпечуючи стабільність у суспільних відносинах [43, с. 36].

Королівську владу підтримувало також селянство, яке розглядало монарха як захисника від сваволі знаті та уособлення інституту справедливості. Для селян королівська влада виступала гарантом захисту їхніх прав, а також механізмом стримування зловживань місцевих сеньйорів. Водночас активним опором процесу централізації виступали великі землевласники та представники духовенства, політичні та економічні ресурси яких дозволяли їм протистояти зміцненню королівської влади.

З огляду на ці обставини, процес політичного об’єднання Франції протікав поетапно. На першому етапі, до кінця XII ст., французькі монархи були змушені зосередитися на централізації влади у межах власних доменів, де вони могли впроваджувати адміністративні, судові та фіскальні механізми управління. Наступним етапом стала централізація на рівні провінцій, де король намагався інтегрувати локальні форми влади, регулюючи взаємовідносини між дрібною аристократією, містами та великими магнатами. Остаточним етапом виступало загальнодержавне об’єднання, яке передбачало поширення королівської юрисдикції на всю територію країни та формування більш уніфікованих адміністративних структур [8, с. 84].

Варто зазначити, що ці етапи не завжди були чітко відмежовані в хронологічному плані. У багатьох випадках вони накладалися один на одного, що ускладнювало та подекуди сповільнювало процес централізації влади. Така багатоступенева динаміка розвитку королівської влади відображала складність взаємодії соціальних груп, територіальних інтересів і економічних факторів, які визначали характер політичного об’єднання Франції.

Важливо підкреслити, що централізація була результатом взаємодії різних факторів: економічного розвитку, соціальних змін, адміністративних реформ та політичної боротьби. Жоден із цих факторів не був визначальним сам по собі, але їх поєднання створило умови для формування централізованої держави у Франції [8, с. 85].

Отже, соціально-економічні та адміністративні передумови централізації Франції XI – XIII ст. мали комплексний характер і визначалися глибокими трансформаціями суспільства. Ключовими чинниками були: розвиток сільського господарства, зростання міст і торгівлі, формування нових соціальних груп, створення адміністративного апарату та зміцнення судової та фінансової систем. У сукупності ці процеси створили необхідну основу для переходу від політичної роздробленості до централізованої монархії, що стало одним із ключових етапів розвитку французької державності.

2.3. Основні етапи централізації: від територіальної роздробленості до посилення королівської влади

Процес централізації Франції XI – XIII ст. був надзвичайно складним і тривалим історичним процесом, який не можна розглядати як лінійний чи одномоментний. Його розвиток відбувався нерівномірно, супроводжувався кризами, відкатами та суперечностями. Тому для глибшого розуміння цього явища необхідно застосувати періодизаційний підхід, що дозволяє виділити ключові етапи еволюції політичної системи Франції упродовж зазначеного періоду.

У сучасній історіографії централізація розглядається як результат довготривалих структурних змін, а не лише як наслідок діяльності окремих правителів. Водночас, роль монархії як інституційного ядра цього процесу залишається визначальною. У межах хронологічного періоду внутрішньополітичного розвитку доцільно виділити чотири основні етапи:

– етап політичної роздробленості (кінець X – XI ст.);

– початковий етап централізації (XII ст.);

– етап інтенсивної централізації (кінець XII – перша половина XIII ст.);

– період інституціоналізації централізованої влади (середина – кінець XIII ст.) [38, с. 29].

Обрання Гуго Капета у 987 р. започаткувало новий етап у розвитку французької монархії, пов'язаний із утвердженням династії Капетингів. Однак це ще не означало тоді створення сильної централізованої держави. Фактично Франція залишалася політично роздрібленою. Король контролював лише обмежену територію, тоді як великі землевласники здійснювали незалежну політику. Найважливішою характеристикою цього етапу було домінування великих утворень: Нормандія, Аквітанія, Бургундія, Тулуза. Ці регіони мали всі ознаки державності: власну адміністрацію, військо, фінансову систему та судочинство.

Сама ж влада в XI ст. носила приватний характер, адже політичні функції (суд, військо, податки) перебували в руках окремих сеньйорів. Це означало відсутність публічної влади у сучасному розумінні. Король був залежним від васалів і не мав постійного війська, розвиненого апарату управління. стабільних фінансових ресурсів. Тобто, перший етап характеризувався максимальною децентралізацією [31, с. 107].

Натомість правління Людовика VI (1108 – 1137 рр.) стало важливим поворотним моментом. Він розпочав активну боротьбу проти свавільної регіональної знаті, що загрожувала внутрішньополітичній стабільності. Його політика включала військові кампанії проти дрібних сеньйорів, зміцнення королівського домену та підтримку міст, зацікавлених в сильній центральній владі [1, с. 227; 10, с. 5].

Символічним проявом посилення королівської влади стало запровадження Людовіком VII у 60-х роках XII ст. офіційних атрибутів монархії. Королівська емблема – лілія на щиті та блакитний плащ, оздоблений золотими сузір'ями – стала візуальним маркером приналежності

монарха до французького королівського дому. Ці символи виконували подвійне значення: з одного боку, вони підкреслювали земний суверенітет короля над його доменами, а з іншого – відображали його сакральний статус як правителя, покликаного утверджувати порядок і справедливість [9, с. 23].

Особливе значення мали урочисті церемонії коронації, під час яких король одягав святковий одяг і покладав на себе королівський вінець, що символізував об'єднання всіх частин французького королівства. Ритуал коронації не лише підкреслював легітимність монарха, а й слугував інструментом політичної комунікації: король поставав як гарант миру, верховний арбітр і захисник порядку на всій території Франції. У широкому сенсі ці символи й церемонії формували уявлення населення про сакрально-земний характер влади монарха і сприяли поступовому закріпленню централізаційних процесів у державі [10, с. 5].

Ключовим етапом централізації стало правління Філіпа II Августа (1180 – 1223 рр.). Його політика включала розширення королівського домену, адміністративні реформи та зміцнення фінансової системи. Зокрема, завдяки військовим успіхам Філіппа II Августа королівський домен значно розширився – його територія зросла майже вчетверо, що істотно підвищило ресурсну та політичну спроможність монарха. Водночас повна централізація ще не була досягнута: низка великих утворень зберегли значну самостійність (графство Фландрія, герцогства Бретань, Бургундія та Аквітанія, а також графства Шампань). Ці території залишалися політично автономними, з власними судовими і військовими структурами, що накладало обмеження на здатність короля здійснювати пряму адміністративну і фінансову владу на всій території Франції [23, с. 308].

У той же час при Філіппі II почалося формування якісно нового державного апарату. В 1194 р. монарх вирішив централізувати ключові адміністративні функції, розмістивши головні органи управління, архіви та королівську скарбницю у Луврі. Цей крок став важливим етапом у становленні постійної адміністративної інфраструктури монархії, оскільки

забезпечував централізований контроль над фінансами, документами та управлінськими процесами.

Одночасно формувався постійний королівський суд, який почав збиратися на регулярні сесії для розгляду фінансових, правових та адміністративних питань. До складу суду входили наближені до короля сеньйори, високопоставлені чиновники та експерти з права – юристи і знавці звичаєвого та канонічного права. Така організація сприяла більш системному підходу до управління та закріпленню монархічної юрисдикції над важливими питаннями державного управління [6, с. 71; 8, с. 84].

Водночас цей процес демонстрував поєднання військової експансії та адміністративної реформи як взаємопов'язаних механізмів посилення королівської влади. Військові завоювання забезпечували територіальне розширення та ресурсну базу, а створення постійних органів управління, скарбниці та суду сприяло ефективній експлуатації цих ресурсів і закріпленню центрального контролю. У комплексі ці кроки закладали фундамент для перетворення роздрібленої держави на більш централізовану монархію, здатну протистояти як автономним магнатам, так і соціально-політичним викликам на периферії [16, с. 172].

Упродовж XIII ст. у Франції поступово визначилися чіткі контури центральних урядових структур, зокрема Скарбничої палати та Рахункової палати, що відігравали ключову роль у контролі за королівськими доходами. Перша займалася управлінням прибутків, що надходили безпосередньо з королівського домену, тоді як друга опікувалася податками, що надходили з інших частин королівства, включаючи території, підконтрольні місцевій знаті. Одночасно постійно функціонувала Королівська рада, до складу якої входили принци крові, призначені королем васали, а також легісти – фахівці з права та фінансів. Легісти походили переважно з міського середовища, міністеріалів та духовенства і були експертами в римському праві, яке використовувалося як інструмент юридичної уніфікації проти автономного права регіональної знаті і канонічного права церкви. Вони виступали

провідною групою прибічників централізації влади та активними агентами її зміцнення [24, с. 283].

Завдяки підтримці легістів король отримав можливість обмежити роль впливової знаті у ключових аспектах державного управління, концентруючи реальні повноваження у своїх руках та постійного бюрократичного апарату. Легісти, забезпечуючи експертну та адміністративну підтримку, стали найбільш впливовою групою посадових осіб, здатною трансформувати розрізнені практики у централізовану систему управління, що охоплювала як фінанси, так і юридичну регуляцію [12, с. 297].

Загалом, у період правління Філіппа II Августа основні північні області та частина центральних регіонів Франції були фактично об’єднані навколо Парижа, що поступово сформувало ядро централізованої монархії. Завдяки успішній військовій кампанії король вже контролював приблизно половину території королівства, що істотно зміцнило його політичний вплив. Важливу роль у процесі об’єднання країни відігравали міста та міське населення. Переконавшись у стратегічному значенні міст для підкріплення королівської влади, Філіпп II активно надавав їм комунальні хартії, що гарантували певну автономію, але водночас закріплювали їхню лояльність до короля. Таким чином, міста виступали не лише економічними центрами, а й опорою для політичної централізації [3; 8, с. 84].

Завершення формування централізованої влади у Франції припало на час правління Людовика IX Святого (1226 – 1270 рр.). Він обмежив судову владу місцевих сеньйорів, запровадив апеляції та підвищив роль королівського суду. Король утверджувався в очах підданих як символ справедливості, що мало величезне значення для легітимації влади.

Вибір моделі консолідації влади, здійснений Людовіком IX Святим, що ґрунтувався на його власних уявленнях про моральний обов’язок правителя та справедливе управління, визначив подальшу сутність французької монархії. Отримавши від свого діда, Філіппа II Августа, значний і добре організований королівський домен, Людовік IX зосередився на його

об’єднанні та легітимізації центральної влади через інтеграцію моральних і правових принципів як фундаменту своєї влади.

Пріоритетом монарха було спочатку здобуття широкого соціального та політичного визнання свого авторитету серед різних соціальних груп – від дрібних і середніх землевласників до міського населення та духовенства. Лише після встановлення цього легітимного авторитету король послідовно розширював свої повноваження та зміцнював централізовану адміністративну систему. Такий підхід поєднував у собі морально-етичний і юридично-адміністративний аспекти управління, створюючи фундамент для довготривалого процесу політичної консолідації та централізації французької монархії [8, с. 85].

Найсуттєвішою серед реформ Людовіка IX була судова, що заклала фундамент централізованої судової системи. У 1255 р. за ініціативою монарха зі складу Королівської ради була виділена окрема судова палата – Паризький парламент, який став загальнодержавною установою і верховним органом у системі судочинства Франції. На відміну від раніше існуючих судових інстанцій, парламент постійно засідав у Парижі, незалежно від фізичної присутності короля, що забезпечувало сталість та неперервність процесу судочинства.

Важливим елементом реформи було формування постійного професійного штату суддів. Уже за правління Людовіка IX більшість членів парламенту складали кваліфіковані юристи, що дозволило підвищити професіоналізм судочинства, забезпечити єдність тлумачення права та уніфікацію практик [37, с. 74].

Водночас, судові повноваження сеньйоріальних судів зазнали суттєвого обмеження. Їм було заборонено розглядати так звані «королівські випадки» – справи, що мали загальнодержавне значення, фактично вилучаючи із сфери їх компетенції. Рішення, винесені сеньйоріальними судами, могли бути оскаржені в Королівському суді, що створювало вертикальну систему контролю та централізації правосуддя. Відтак, судова

реформа Людовіка IX Святого стала не лише юридичною, але й політичною інновацією: вона посилювала авторитет королівської влади, обмежувала самостійність великої знаті і закріплювала принцип верховенства короля у всіх ключових питаннях державного управління, сприяючи подальшій інтеграції королівства в єдину централізовану політичну систему.

Право оскаржувати судові рішення всіх рівнів у верховному Королівському суді та запроваджена процедура апеляцій відіграли ключову роль у розширенні повноважень корони та формуванні сильної централізованої монархічної держави. Ця інституційна новація забезпечила вертикальний контроль над усіма судовими інстанціями, обмежуючи автономію сеньйоріальних судів та укріплюючи верховенство королівської влади у питаннях права та правосуддя [42, с. 219].

Важливим чинником успішності цих змін стали моральні та етичні якості монарха. Людовік IX Святий, виступаючи як зразковий справедливий суддя, здобув високий рівень довіри серед населення, що сприяло поступовому формуванню уявлення про короля як гарантованого арбітра миру і законності. Завдяки цьому зростала легітимність королівської влади, а також почався активний процес масових апеляцій до верховного суду, що підтверджувало його авторитет і зміцнювало роль централізованої юрисдикції як ключового механізму управління державою [8, с. 85].

У комплексі ці заходи сприяли не лише юридичній уніфікації судових практик, але й політичній консолідації королівства, закріплюючи принцип верховенства монарха та створюючи стійку основу для подальшого посилення централізованої влади в XIII ст.

Отже, процес централізації Франції XI – XIII ст. проходив кілька етапів – від політичної роздробленості до формування основ централізованої монархії. Його рушійними силами були: діяльність королів. соціально-економічні зміни, адміністративні реформи та військово-політичні фактори. У підсумку сформувалася нова модель влади, яка стала основою подальшого розвитку французької державності.

Висновки до розділу 2

Отже, історичний контекст процесу централізації Франції упродовж XI – XIII ст. вирізнявся складною і багаторівневою взаємодією політичних, соціально-економічних та адміністративних чинників. Упродовж цього періоду французьке королівство пройшло шлях від стану глибокої політичної роздробленості, за якої влада короля була формальною і обмеженою територією домену, до формування ранньої централізованої монархії, в якій монарх посідав ключову роль у політичному, правовому та адміністративному житті держави.

Цей процес відзначався низкою взаємопов’язаних тенденцій: посиленням і легітимацією королівської влади через військову експансію та регламентацію васальних відносин; розвитком міст і формуванням нових соціальних верств, що підтримували короля; консолідацією фінансової та адміністративної системи, включно зі створенням постійних органів управління, судовими реформами та формуванням бюрократичного апарату; а також проведенням ефективної зовнішньої політики, що забезпечувала територіальне розширення і зміцнювало ресурсну базу держави.

Отримані результати дають цілісну історичну основу для подальшого методичного аналізу викладання теми централізації Франції у шкільному курсі всесвітньої історії. Розуміння взаємозв’язку політичних інститутів, соціальних процесів і адміністративних реформ дозволяє формувати на уроках цілісне бачення історичних процесів та забезпечує ґрунтовне пояснення причин, механізмів і наслідків формування ранньої централізованої монархії у Франції.

РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ВИКЛАДАННЯ ТЕМИ

3.1. Ключові підходи та принципи викладання середньовічної історії в шкільному курсі історії

Насамперед важливо зазначити, що вивчення середньовічної історії у шкільному курсі всесвітньої історії є невід'ємною складовою формування історичної свідомості учнів, оскільки саме середньовіччя стало періодом становлення ключових соціальних, політичних і культурних структур європейського суспільства. Дидактична важливість епохи у тому, що середньовіччя виступає як критична ланка між античністю та ранньомодерним періодом, забезпечуючи учням цілісне розуміння еволюції політичних інститутів, соціальних верств і економічних систем [14, с. 5].

На уроках всесвітньої історії вивчення середньовічного періоду відіграє важливу роль у формуванні не лише фактологічної обізнаності учнів, але й їхньої здатності до глибокого аналітичного осмислення історичних процесів. Засвоєння матеріалу цього періоду сприяє розвитку умінь встановлювати складні причинно-наслідкові зв'язки, що лежать в основі політичних, соціально-економічних і культурних трансформацій середньовічного суспільства. Учні вчаться не просто відтворювати події, а інтерпретувати їх у ширшому історичному контексті, визначаючи взаємозалежність різних факторів та їхній вплив на формування державних інституцій.

Особливого значення набуває формування навичок порівняльного аналізу, які дозволяють співставляти різні регіональні моделі розвитку, зокрема особливості становлення централізованих держав у Франції, Англії чи Священній Римській імперії. Такий підхід сприяє усвідомленню варіативності історичного розвитку, розумінню того, що політичні процеси не мають універсального сценарію, а визначаються конкретними умовами та історичними обставинами [15, с. 21].

Крім того, вивчення середньовічної історії забезпечує формування здатності до комплексного аналізу ролі різних чинників у процесі державотворення. Учні осмислюють значення соціальної структури суспільства, взаємодії між різними станами, вплив економічних змін (розвиток міст, торгівлі, грошових відносин), політичних інституцій (монархії, васальної системи, органів управління) та релігійних чинників, зокрема ролі церкви як важливого елементу середньовічного світу.

Водночас вивчення цього періоду сприяє розвитку критичного мислення, оскільки учні залучаються до аналізу історичних джерел, оцінки різних інтерпретацій подій, виявлення суперечностей у свідченнях сучасників. Це формує здатність до аргументованого висловлення власної позиції, що є важливою складовою історичної компетентності [22, с. 9].

Традиційно середньовічна історія подається хронологічно, що дозволяє учням відстежувати послідовність політичних подій, розвиток державних структур і зміну соціальних відносин. Наприклад, вивчення роздробленості у Франції XI – XIII ст., переходу до централізованої монархії та розвитку міст допомагає школярам побачити, як окремі історичні явища впливали на формування державного апарату.

Варто підкреслити, що застосування суто хронологічного підходу у викладанні середньовічної історії має обмежений дидактичний потенціал, якщо воно не поєднується з тематичним і проблемно-аналітичним осмисленням матеріалу. Послідовне відтворення подій у часовому вимірі, без належного розкриття їхніх причин, соціально-економічних передумов та історичних наслідків, призводить до формального засвоєння знань і не сприяє формуванню цілісного уявлення про закономірності державотворчих процесів епохи середньовіччя [28, с. 17].

Поєднання хронологічного і тематичного підходів дозволяє перейти від простого опису подій до їхнього глибокого аналізу, що передбачає виокремлення ключових проблем, визначення рушійних сил історичного розвитку та встановлення причинно-наслідкових зв’язків. Тематичний підхід

акцентує увагу на таких аспектах, як еволюція політичних інститутів, трансформація соціальної структури суспільства, розвиток економічних відносин, роль церкви та ідеологічних чинників, що в сукупності формують багатовимірну картину історичного процесу.

З методичної точки зору, інтеграція цих підходів сприяє структуризації навчального матеріалу, дозволяє організувати його за логікою проблемних блоків і забезпечує більш високий рівень його усвідомлення учнями. Такий підхід також створює умови для застосування активних методів навчання, зокрема дискусій, аналізу історичних джерел, порівняльних завдань, що стимулюють пізнавальну діяльність і формують навички критичного мислення [50, с. 32].

Серед сучасних методик викладання історії особливого значення набуває проблемно-аналітичний підхід, який орієнтує навчальний процес не стільки на механічне засвоєння фактів, скільки на їхнє осмислення через призму ключових історичних проблем. Такий підхід передбачає організацію навчання навколо певних змістових вузлів – соціальної нерівності, розвитку міст, трансформації соціальної структури, становлення централізованої влади, що дозволяє учням глибше зрозуміти внутрішню логіку історичного розвитку.

У межах проблемно-аналітичного підходу історичні факти розглядаються не ізольовано, а як елементи ширших процесів і явищ. Це дає змогу учням встановлювати причинно-наслідкові зв’язки, виявляти суперечності між різними соціальними групами, аналізувати інтереси та мотиви історичних акторів [28, с. 34]. Наприклад, вивчення процесу централізації Франції може бути організоване через проблемні питання: чому міста підтримували королівську владу, які соціальні сили виступали проти централізації, яким чином економічні зміни впливали на політичні процеси.

З дидактичної точки зору, такий підхід сприяє переходу від репродуктивного до продуктивного рівня навчання. Учні не лише відтворюють інформацію, а й аналізують її, роблять узагальнення,

формулюють власні висновки та аргументують свою позицію. Це, у свою чергу, забезпечує розвиток критичного мислення, уміння працювати з різними джерелами інформації та оцінювати історичні події з різних точок зору. Крім того, проблемно-аналітичний підхід створює сприятливі умови для інтеграції інтерактивних методів навчання – дискусій, дебатів, рольових ігор, проєктної діяльності. Завдяки цьому освітній процес набуває дослідницького характеру, а учні виступають не лише як споживачі знань, але й як активні учасники їхнього конструювання [39, с. 65].

Такий підхід сприяє розвитку в учнів критичного мислення, вміння формулювати висновки та робити власні аргументовані оцінки. Наприклад, уроки на тему централізації Франції можуть включати аналіз того, чому королівська влада стикалася зі значною протидією представників місцевої знаті, яку роль у цьому процесі відігравали міста та легісти, та як військові та адміністративні реформи впливали на розвиток державності.

Важливим елементом викладання середньовічної історії є компаративний підхід, який передбачає порівняння розвитку різних державних систем у середньовічній Європі. Наприклад, порівняння централізації у Франції, Англії та Німеччині дозволяє учням зрозуміти різницю між моделями державного управління, соціально-економічними передумовами та впливом культурних чинників. Компаративний підхід допомагає уникнути моноцентричного бачення історії, виховує у школярів глобальне мислення та формує навички порівняльного аналізу [34, с. 46].

У свою чергу інтегративний підхід передбачає взаємозв’язок політичних, економічних, соціальних і культурних явищ. Наприклад, при вивченні середньовічного міста важливо поєднувати економічну історію (торгівля, ремесла), соціальну історію (станові суспільства, роль міщан), політичну історію (комунальні хартії, зв’язок із королівською владою) та культурні аспекти (церковна ієрархія, освітні інституції). Цей підхід формує в учнів системне бачення історії, що дозволяє зрозуміти взаємозалежність різних чинників і уникнути фрагментарного сприйняття історичних подій.

Щодо принципів викладання середньовічної історії в шкільному курсі історії, то воно має базуватися на об’єктивних історичних джерелах та наукових даних. Важливо на уроках демонструвати різні джерела: хроніки, писемні документи, археологічні знахідки, що формує у школярів розуміння методології історичного дослідження.

Водночас, історичний матеріал повинен подаватися логічно та послідовно, із чітким розмежуванням хронологічних етапів, причинно-наслідкових зв’язків і взаємодії соціальних, політичних та економічних чинників. Важливо демонструвати актуальність історичних знань, показуючи, як середньовічні процеси вплинули на формування сучасних державних і правових інститутів, соціальних норм і культурних традицій [15, с. 27].

Учні повинні не лише отримувати знання, а й активно працювати з джерелами, аналізувати історичні події, брати участь у дискусіях, моделювати рішення та виконувати проєктні завдання. Наприклад, дослідження ролі Паризького парламенту чи легістів у централізації Франції може бути оформлене як міні-проєкт з аналізом джерел.

Крім зазначеного, уроки повинні ставити перед учнями історичні проблеми, що потребують самостійного аналізу, формування гіпотез і аргументованих висновків. Це стимулює критичне мислення і допомагає зрозуміти складність історичних процесів, наприклад, взаємодію між королівською владою, регіональною знаттю та містами у Франції XI – XIII ст. Уроки середньовічної історії повинні включати аналіз письмових джерел (хронік, грамот, указів), візуальних матеріалів (карт, ілюстрацій, гербів) та матеріальної культури (артефактів, архітектурних об’єктів). Картографічні матеріали допомагають учням відстежувати територіальні зміни, походи та конфлікти, формуючи просторове уявлення про середньовічну Європу загалом і Францію зокрема [22, с. 24].

Серед ефективних методів – рольові ігри, дебати, моделювання судових процесів, що дозволяють відтворити атмосферу середньовічного правління, взаємодії короля, сеньйорів і міщан.

Водночас, викладання середньовічної історії доцільно поєднувати з літературою, мистецтвом, правом і економікою, що забезпечує інтегроване навчання та глибше розуміння епохи [26, с. 14].

Отже, сучасне викладання історії середньовічної Франції повинно базуватися на комплексному поєднанні хронологічного, проблемно-аналітичного, компаративного та інтегративного підходів, забезпечуючи системність, науковість, практичну спрямованість та активну позицію учня. Застосування цих принципів формує у школярів історичну компетентність, здатність аналізувати складні соціально-політичні процеси та робити аргументовані висновки.

3.2. Інтерактивні методи навчання: дискусії, дебати, рольові ігри

Відразу ж зазначимо, що інтерактивне навчання, яке включає дискусії, дебати та рольові ігри, являє собою сучасний педагогічний підхід, спрямований на активізацію мислення учнів і формування ключових компетентностей. Його методологічна основа ґрунтується на концепціях активного засвоєння знань, конструктивізму та соціального навчання.

У межах викладання середньовічної історії інтерактивні методи дозволяють учням порівнювати різні джерела і точки зору на історичні події, аналізувати мотиви правителів та різних верств населення, відтворювати історичні конфлікти у моделюваних ситуаціях, формувати навички критичного мислення, логічного узагальнення і аргументованого висловлення власних думок [36, с. 73].

Традиційна лекційна форма подачі матеріалу переважно орієнтована на репродуктивне засвоєння знань, що обмежує глибину розуміння учнями складних соціально-політичних процесів, характерних для середньовічної

Франції. Інтерактивні методи ж усувають цю обмеженість, створюючи ситуації активного пошуку знань, коли учень стає суб'єктом освітнього процесу.

Дискусія є формою взаємного обговорення історичних проблем, яка передбачає обмін аргументами між учнями та вчителем. Вона спрямована на формування аналітичних умінь, здатності до порівняння історичних фактів, оцінки джерел і побудови логічних висновків [39, с. 48]. Для теми централізації Франції XI – XIII ст. дискусії можуть охоплювати такі проблеми:

– Чи була роздробленість перепоною для державного об'єднання Франції?

– Яка роль міщанства у зміцненні королівської влади?

– Наскільки важливим був вплив легістів у формуванні системи централізованого управління?

Чи забезпечували судові реформи Людовіка IX Святого соціальну справедливість і політичну стабільність?

Методика проведення дискусії передбачає визначення теми та формулювання проблемного запитання – питання має бути відкритим і стимулювати учнів до обґрунтованих аргументів; попередню підготовку – учні ознайомлюються з текстами хронік, історичними документами, картами; відбувається формування груп та ролей – учні можуть представляти різні соціальні групи: короля, світську знать, містян, духовенство; обговорення та модерацію – вчитель координує процес, стежить за логікою аргументації та дотриманням правил дискусії; рефлексію та підбиття підсумків – учні оцінюють власні висновки і позиції інших, роблять історичні узагальнення [34, с. 53].

Перевага дискусії полягає в тому, що вона формує історичну аргументацію, розвиває критичне мислення та навички комунікації.

У свою чергу, дебати є формалізованою версією дискусії, що передбачає чітку організацію процесу, поділ учнів на команди та

відстоювання протилежних точок зору. На відміну від дискусії, де можливе вільне обговорення, дебати мають встановлену структуру: підготовка аргументів, виступи команд, репліки та підбиття підсумків.

У контексті середньовічної Франції дебати дають змогу моделювати реальні політичні та соціальні конфлікти:

– протиріччя між королем і великими сеньйорами щодо виконання васальних зобов'язань. Команди можуть обговорювати права короля на податки та військову службу, а також автономію феодалів у своїх володіннях;

– суперечності між міщанами та сеньйорами щодо податків і прав міських громад; учні аналізують, як місцеві громади відстоювали привілеї, а знать намагалася зберегти контроль над економічними ресурсами;

– внутрішні конфлікти в королівській адміністрації щодо фінансових реформ та організації податкової системи. Команди можуть представляти різні відомства, які мали суперечливі інтереси у процесі централізації влади та формування державного бюджету/

Дебати дозволяють учням не лише формулювати аргументи, а й передбачати наслідки політичних рішень, порівнювати історичні джерела, зіставляти позиції різних соціальних груп та оцінювати ефективність конкретних політичних кроків. Ключова педагогічна цінність дебатів полягає у розвитку критичного мислення та аналітичних навичок, вміння аргументовано обстоювати позицію і контраргументувати опонента, розуміння складності політичних процесів та соціальних відносин та навичок командної роботи й публічного виступу. Дебати стають інтерактивною формою навчання, яка моделює історичні процеси та конфлікти, робить урок динамічним і дозволяє учням пережити історичні протиріччя в навчальному середовищі [39, с. 62].

Методика дебатів передбачає підготовку та розподіл ролей – команди отримують завдання представляти конкретні соціальні групи або політичні сили; вивчення джерел – хроніки, укази королів, комунальні хартії міст,

фрагменти римського права; проведення дебатів – команди по черзі викладають аргументи і контраргументи; обговорення результатів – аналіз відповідності аргументів історичним фактам, оцінка ефективності командної роботи.

Прикладами тем для дебатів в контексті проблематики середньовічної Франції можуть бути:

– «Чи можна вважати легістів двигуном централізації королівської влади?»

– «Чи були міста на півночі Франції ключовими чинниками об’єднання королівства?»

– «Чи корисна була централізація для дрібних землевласників?»

Щодо рольових ігор, то вони дозволяють учням вживатися в історичні ролі та відтворювати події, приймати рішення і взаємодіяти у змоделюваному середовищі [28, с. 40]. Для середньовічної Франції можна запропонувати такі сценарії:

– засідання Паризького парламенту Людовіка IX, де учні представляють принців крові, легістів та васалів;

– конфлікт короля Філіппа II Августа з герцогом Нормандії щодо виконання васальних обов’язків;

– міські збори і вибори міського уряду, що відстоює права ремісників і купців проти сеньйоріальної влади.

Методика рольових ігор передбачає розробку сценарію – опис подій, ролей і соціально-політичного контексту; розподіл ролей і підготовка учнів – аналіз історичних джерел, визначення прав, обов’язків і мотивів персонажів; відтворення подій – учні приймають рішення, взаємодіють і конфліктують відповідно до ролі; ефлексія та обговорення результатів – оцінка історичної достовірності рішень, альтернативних варіантів розвитку подій, зв’язку між соціальними групами та політичними інститутами [15, с. 37].

Рольові ігри є ефективним методом активного навчання, оскільки вони поєднують емоційне та когнітивне переживання історичних процесів. Під час

таких ігор учні беруть на себе ролі історичних діячів або соціальних груп, що дозволяє їм відчути психологію, інтереси та мотиви учасників подій.

Завдяки рольовим іграм школярі отримують можливість критично осмислювати мотиви учасників історичних подій, оцінювати їхні рішення не лише з сучасної точки зору, а й з урахуванням соціального, політичного та економічного контексту епохи, прогнозувати наслідки рішень, аналізуючи, як вибір короля, міського лідера або духовного діяча впливав на політичну стабільність, соціальні відносини та економічний розвиток, розвивати емпатію та соціальні навички, оскільки успішна участь у рольовій грі потребує врахування позицій інших учасників і ведення діалогу в межах історично обґрунтованих правил, а також поєднувати навчання з інтерактивною практикою, що стимулює активну участь, зацікавленість і глибше засвоєння історичного матеріалу [22, с. 27].

У контексті середньовічної Франції рольові ігри можуть відтворювати переговори між королем і великими сеньйорами, судові процеси в Паризькому парламенті, суперечки міських громад і королівської адміністрації. Це дозволяє учням не просто запам’ятовувати факти, а формувати цілісне уявлення про політичні, соціальні та економічні процеси, які лежать в основі централізації держави.

Інтеграція дискусій, дебатів та рольових ігор у навчальний процес дозволяє поєднати теоретичні знання з практичним застосуванням, формує історичну компетентність, розвиває аналітичне мислення та комунікаційні навички. Наприклад, урок на тему «Централізація Франції XI – XIII ст.» може складатися з таких етапів: вступна лекція – подання ключових понять та хронології; дискусія – обговорення причин і наслідків роздробленості; рольова гра – засідання парламенту або комунальних зборів; дебати – суперечка між містянами та сеньйорами щодо податкових реформ; рефлексія – підведення підсумків, порівняння рішень учнів з історичними подіями, оцінка аргументації [36, с. 78-79].

Таке поєднання методів дозволяє учням поглибити розуміння історичного контексту, усвідомити соціально-політичні взаємозв'язки та усвідомити роль окремих соціальних станів у формуванні централізованої монархії.

Загалом, інтерактивні методи навчання відіграють ключову роль у сучасному освітньому процесі, особливо у викладанні середньовічної історії, оскільки вони забезпечують активне включення учнів у пізнавальну діяльність. На відміну від традиційних лекційних методів, де учень виступає переважно пасивним спостерігачем, інтерактивні підходи ставлять його у центр навчального процесу, що сприяє глибшому засвоєнню матеріалу та формуванню власної позиції щодо історичних подій [48, с. 244].

Завдяки інтерактивним методам учні розвивають критичне мислення та аналітичні навички, оскільки вони не лише отримують інформацію, а й вчаться її аналізувати, порівнювати різні джерела, робити висновки та аргументовано обґрунтовувати власну точку зору. Наприклад, робота з картами, грамотами, хартіями та судовими рішеннями дозволяє оцінювати політичні, економічні та соціальні процеси не ізольовано, а у їхній взаємозалежності, розкриваючи складність середньовічного світу.

Інтерактивні методи також сприяють формуванню комунікативних та соціальних компетентностей. Робота в групах, участь у рольових іграх, дебатах і симуляціях дозволяє учням навчатися ефективної взаємодії, ведення переговорів, аргументації своєї позиції та врахування позицій інших. Це розвиває емпатію, вміння слухати опонента, домовлятися та співпрацювати у колективі, що є важливим елементом сучасної освіти [39, с. 81].

Отже, інтерактивні методи навчання – дискусії, дебати та рольові ігри – є ключовими інструментами для викладання історії середньовічної Франції у шкільному курсі всесвітньої історії. Вони забезпечують активну участь учнів у процесі навчання, дозволяють поєднувати теорію з практикою, формують критичне мислення, навички аналізу джерел, логічної аргументації та

прийняття рішень. Застосування інтерактивних методів створює умови для глибокого розуміння складних історичних процесів, розвитку ключових компетентностей та формування позитивного ставлення до предмету серед учнів.

3.3. Використання наочності та цифрових технологій для пояснення процесів централізації у пізньосередньовічній Франції

У викладанні середньовічної історії наочність та цифрові технології відіграють надзвичайно важливу роль у формуванні цілісного історичного мислення учнів. Традиційні методи навчання обмежувалися використанням статичних джерел, таких як карти, хроніки, схеми, репродукції історичних ілюстрацій. Ці матеріали, безумовно, мали важливе значення для ознайомлення з фактами та загальною структурою подій, проте вони не завжди дозволяли учням відчути динаміку історичного процесу або зрозуміти складні взаємозв’язки між політичними, економічними, соціальними та культурними явищами середньовіччя.

Сучасні цифрові технології відкривають нові горизонти для інтерактивного навчання. Використання інтерактивних карт, віртуальних реконструкцій міст і замків, 3D-моделей археологічних об’єктів, мультимедійних презентацій та симуляційних платформ дозволяє учням не лише споглядати історичні події, а й активно взаємодіяти з ними. Наприклад, учні можуть «прогулятися» середньовічними вулицями Парижа, відтворити торгові маршрути, відчути структуру середньовічного ринку чи військового табору. Такі методи сприяють розвитку просторового та причинно-наслідкового мислення, дозволяють глибше розуміти взаємозв’язок між політичними подіями, економічними процесами та культурними трансформаціями того часу [30, с. 17-18].

Більше того, цифрові ресурси дають можливість аналізувати великі масиви історичних даних. Учні можуть порівнювати різні джерела,

створювати інтерактивні хронології, відстежувати динаміку суспільних явищ або навіть моделювати альтернативні сценарії розвитку подій. Це значно підвищує рівень критичного мислення та навичок роботи з інформацією, оскільки історія перестає бути набором фактів і стає живою системою взаємопов'язаних процесів.

У контексті вивчення процесу централізації Франції XI – XIII ст. наочні та цифрові засоби набувають особливої важливості, оскільки вони дозволяють учням відтворити складні соціально-політичні та економічні процеси того часу. Традиційні підходи, що обмежувалися лише картами та схемами, не завжди давали можливість повністю зрозуміти динаміку територіальної інтеграції, взаємодію між місцевою знаттю та королівською владою або механізми формування централізованої державної системи [34, с. 47].

Використання цифрових технологій дозволяє наочно показати, як поступово розширювалася королівська влада, відображаючи зміну територій, які підпорядковувалися монарху, і надаючи можливість створювати інтерактивні карти з часовими шкалами. Учні можуть відстежувати динаміку підкорення окремих графств і герцогств, бачити, як різні адміністративні та військові заходи сприяли об'єднанню держави.

Крім того, цифрові моделі дозволяють візуалізувати структуру суспільних відносин та ієрархію влади: від короля та великих урядовців до місцевих лордів та городян, а також демонструвати їхню взаємозалежність. Через інтерактивні графіки та схеми учні можуть аналізувати економічні та адміністративні процеси, що забезпечували централізацію – наприклад, податкову систему, управління земельними ресурсами або судову адміністрацію [28, с. 41].

Такі наочні та цифрові ресурси не лише роблять навчання більш захопливим, а й стимулюють розвиток критичного мислення. Учні отримують можливість зіставляти різні джерела, оцінювати їх достовірність, шукати причини та наслідки політичних рішень, а також експериментувати з

«альтернативними сценаріями» розвитку подій. Окрім цього, робота з цифровими матеріалами сприяє розвитку навичок інформаційної та цифрової грамотності, що є необхідними компетенціями сучасної освіти.

Ключовим інструментом для формування просторового уявлення про політичну та адміністративну структуру середньовічної Франції є картографічні матеріали, які дозволяють наочно демонструвати динаміку розвитку держави та взаємозв'язки між різними ланками влади. Для теми централізації Франції XI – XIII ст. доцільно використовувати комплекс картографічних і графічних ресурсів, що відображають етапи утвердження королівської влади та зміни у суспільно-політичній структурі:

– карти XI ст. – показують роздроблені володіння, розташування герцогств та графств, а також межі королівського домену, дозволяють учням побачити початковий стан територіальної роздрібленості Франції та оцінити масштаб викликів, які стояли перед королем у процесі централізації [28, с. 59];

– карти XII – XIII ст. – демонструють розширення королівського домену за правління Філіппа II Августа та Людовіка IX Святого, а також території, що зберегли певну самостійність, такі як Аквітанія, Бретань, Бургундія, Шампань і Фландрія. Такі карти дають змогу простежити територіальну динаміку та оцінити ефективність політичних та військових стратегій французьких монархів;

– схеми сюзеренітету-васалітету – наочно ілюструють взаємозв'язок короля, принців крові, міст та дрібних васалів. Ці схеми допомагають зрозуміти складну ієрархічну структуру середньовічного суспільства, взаємозалежність верховної влади та місцевих еліт, а також механізми легітимізації королівської влади;

– діаграми доходів і податків – дозволяють оцінити фінансову базу централізації, порівняти доходи королівського домену з податками, що стягувалися з провінцій, і побачити роль економічних ресурсів у зміцненні державної влади;

– структурні схеми уряду – відображають організацію Королівської ради, Паризького парламенту, Скарбниці та Рахункової палати, дають можливість учням зрозуміти функціонування державних інституцій, розподіл компетенцій та адміністративну складність централізованої системи управління [28, с. 60].

Важливим в цьому контексті є те, що інтеграція цих матеріалів у класно-урочний процес сприяє розвитку у учнів просторового та системного мислення, дозволяє комплексно оцінювати політичні, економічні та адміністративні чинники централізації, а також формує навички роботи з різними видами джерел: картографічними, текстовими та числовими. Такий підхід робить історію більш наочною та інтерактивною, стимулює критичне мислення і готує учнів до самостійного аналізу складних історичних процесів.

Використання копій грамот, комунальних хартій міст, судових рішень та інших первинних джерел є надзвичайно цінним інструментом для формування навичок роботи з історичними документами. Такі матеріали дозволяють учням не лише ознайомитися з фактами, а й безпосередньо взаємодіяти з джерелами, оцінювати їх достовірність, визначати контекст створення та аналізувати значення конкретних положень для суспільного життя [22, с. 29].

Наприклад, вивчення комунальних хартій міст допомагає зрозуміти особливості місцевого самоврядування, економічних привілеїв та взаємовідносин між містами і королівською владою. Судові рішення дають змогу простежити застосування законів на практиці, конфлікти між різними соціальними групами та механізми правосуддя. Аналіз грамот відкриває учням внутрішню логіку адміністративної діяльності, порядок надання привілеїв і правових норм.

Практичні вправи для роботи з грамотами, комунальними хартіями та судовими рішеннями можуть передбачати аналіз королівських грамот з метою зрозуміти роль королівської влади та механізми централізації.

Наприклад, учням можна запропонувати витяги з грамот Філіппа II Августа та Людовіка IX, що підтверджують привілеї міст або права представників знаті. Хід вправи: учні читають уривок грамоти та визначають, які права або привілеї надає король, обговорюють, як це рішення зміцнює владу короля та взаємодіє з місцевими елітами, роблять коротку схему взаємозв'язку між королем і привілейованими станами суспільства.

Робота з комунальними хартіями міст дозволяє зрозуміти роль міст у процесі централізації. Хід вправи: учні визначають права міської громади (самоврядування, збір податків, судові привілеї), порівнюють, як права одного міста відрізняються від іншого та чому, обговорюють, як хартії підтримували або обмежували владу короля, створюють інтерактивну карту, позначаючи міста з найширшими правами [22, с. 30].

Аналіз судових рішень Паризького парламенту та місцевих судів сприяє розумінню учнями застосування законів і адміністративну практику централізованої влади. Учні визначають суть справи, учасників та прийняте рішення, обговорюють, чий інтерес переважає: короля, графа чи громади, аналізують, як конкретні рішення сприяють або заважають централізації, роблять короткий «дерево рішень», показуючи логіку та наслідки.

Симуляції судових процесів Паризького парламенту та переговорів між королем і представниками знаті є надзвичайно ефективним інструментом для розвитку у учнів практичних навичок історичного аналізу та критичного мислення. Під час таких рольових ігор учні беруть на себе ролі короля, місцевих урядовців, членів парламенту або представників міст, що дозволяє їм безпосередньо зануритися в політичний контекст середньовічної Франції.

У процесі симуляції учні навчаються приймати обґрунтовані рішення, спираючись на історичні джерела, дані про соціальні та економічні умови, права та привілеї учасників. Водночас вони розвивають уміння аргументувати свою позицію, формулювати переконливі доводи та вести переговори, враховуючи інтереси різних сторін [22, с. 31].

Особливо цінним є те, що такі вправи дозволяють бачити наслідки політичних рішень і правових актів. Учні можуть на власному досвіді оцінити, як певне рішення короля або парламенту впливало на баланс влади, економічні ресурси, соціальну структуру та територіальну цілісність держави. Це стимулює системне та причинно-наслідкове мислення, формує здатність аналізувати складні процеси та прогнозувати їхні наслідки, що є ключовими компетенціями сучасного історичного навчання.

Робота з такими джерелами формує аналітичне мислення, адже учні вчаться зіставляти різні документи, робити висновки про взаємозв'язки політичних, економічних та соціальних процесів, а також критично оцінювати інформацію. Це сприяє розвитку вміння аргументовано обґрунтовувати власну позицію та застосовувати історичні знання у комплексному аналізі явищ, що є ключовою компетенцією для сучасного учня [39, с. 94].

Сучасні цифрові технології мають ключове значення для викладання середньовічної історії, оскільки вони дозволяють оживити минулі процеси та інтегрувати мультимедійні й інтерактивні елементи у навчальний процес. Використання таких інструментів, як PowerPoint, Prezi, Canva, дозволяє створювати динамічні презентації, що поєднують карти, діаграми, фотографії та ілюстрації, а також анімації, які наочно демонструють історичні процеси. Наприклад, анімаційні карти відтворюють поступове розширення королівського домену, територіальні конфлікти та об'єднання північних і центральних областей Франції, допомагаючи учням простежити причинно-наслідкові зв'язки політичних подій [22, с. 32].

Особливу цінність мають 3D-моделі історичних об'єктів. Моделі Лувру, Паризького парламенту та замків герцогів відтворюють адміністративний і соціальний простір середньовічної Франції. Учні можуть «прогулятися» королівським палацом або містом, побачити розташування ключових урядових органів, оцінити їхню функціональність та взаємодію.

Віртуальні моделі замків дозволяють зрозуміти стратегічну роль фортифікацій у процесі централізації влади та контролю над територією.

Інтерактивні технології також сприяють активному навчальному дослідженню. Учні не лише сприймають інформацію пасивно, а й моделюють історичні ситуації, аналізують наслідки політичних рішень, створюють власні карти та схеми адміністративних структур. Це розвиває критичне мислення, просторову уяву, навички роботи з джерелами та цифрову грамотність, а також формує цілісне уявлення про складні історичні процеси [22, с. 34].

Отже, використання наочності та цифрових технологій у вивченні процесів централізації Франції XI – XIII ст. дозволяє зробити складні історичні явища зрозумілими та інтерактивними, сприяє активній участі учнів, формує аналітичні та критичні навички, а також забезпечує поглиблене розуміння взаємозв'язку політичних, соціально-економічних та адміністративних чинників. Ці методи є невід'ємною складовою сучасного шкільного курсу всесвітньої історії.

Висновок до розділу 3

Отже, ефективне викладання теми централізації Франції в XI–XIII ст. потребує комплексного поєднання традиційних і інноваційних методів навчання, орієнтованих на формування предметних і ключових компетентностей учнів. Доведено, що застосування проблемно-аналітичного підходу сприяє глибшому розумінню причин і наслідків зміцнення королівської влади, тоді як робота з історичними джерелами забезпечує розвиток критичного мислення та навичок історичної інтерпретації.

Обґрунтовано доцільність використання інтерактивних методів (дискусій, рольових ігор, кейс-методу), які активізують пізнавальну діяльність учнів і дозволяють моделювати соціально-політичні процеси середньовічного суспільства. Встановлено, що візуалізація навчального

матеріалу (карти, схеми, хронологічні таблиці) підвищує рівень засвоєння складних історичних явищ, зокрема процесу розширення королівського домену та підпорядкування знаті.

Особливу увагу приділено використанню цифрових технологій і проєктної діяльності, які сприяють формуванню дослідницьких умінь, самостійності та мотивації до навчання. Показано, що поєднання різних методів на різних етапах уроку (актуалізація знань, вивчення нового матеріалу, закріплення та узагальнення) забезпечує цілісність і логічну завершеність освітнього процесу.

Отже, висвітлений методичний інструментарій дозволяє не лише ефективно засвоїти зміст теми централізації Франції XI – XIII ст., але й формує в учнів уміння аналізувати історичні процеси, встановлювати причинно-наслідкові зв’язки та застосовувати набуті знання у нових навчальних ситуаціях, що відповідає сучасним вимогам компетентнісно орієнтованого навчання історії.

ВИСНОВКИ

Отже, упродовж XI – XIII ст. Франція проходила етап трансформації від глибокої політичної роздробленості до ранньої централізованої монархії. Основними передумовами цього процесу були: слабкість королівської влади у ранній період Капетингів, розмір та автономія великих сеньйоральних володінь, відмінності соціально-економічного розвитку Півночі та Півдня Франції, а також відсутність сильної підтримки з боку селянства. Водночас зростання міст, поширення торговельно-грошових відносин та потреба суспільних верств у захисті від анархії знаті створили об’єктивні умови для посилення королівської влади.

Процес централізації пройшов кілька взаємопов’язаних етапів: спершу король концентрував владу у власному домені, далі – в межах провінцій, і нарешті – на загальнодержавному рівні. Значну роль у цьому процесі відіграли королі Філіпп II Август і Людовік IX Святий, які використали військові успіхи, судові реформи, створення постійних органів влади (Королівська рада, Паризький парламент, Скарбничі та Рахункові палати) для підсилення адміністративної та фінансової основи централізованої держави.

Централізація королівської влади спиралася на широку соціальну базу: дрібні та середні землевласники, міщани і частково селяни були зацікавлені у сильній короні як гарантії захисту від великих сеньйорів. Водночас великі землевласники та духовенство виступали противниками централізації, що обумовлювало необхідність поступовості та гнучкого підходу у реалізації політики об’єднання.

Аналіз педагогічних підходів засвідчив, що ефективне вивчення проблеми централізації Франції визначеного періоду потребує поєднання традиційної наочності (карти, схеми, ілюстрації, копії документів), інтерактивних методів (дискусії, дебати, рольові ігри, моделювання судових процесів і політичних переговорів) та цифрових технологій (анімовані карти, 3D-моделі, віртуальні тури, онлайн-архіви, інтерактивні таймлайни).

Поєднання зазначених трьох компонентів забезпечує всебічне засвоєння матеріалу. Такий комплексний підхід дозволяє не лише вивчити факти, а й зрозуміти політичні, соціальні та економічні взаємозв'язки, оцінювати історичні події з різних перспектив і формувати системне історичне мислення. Таке комплексне використання засобів навчання дозволяє формувати у учнів історичне мислення, аналітичні навички та критичне оцінювання джерел, а також глибше розуміти соціально-політичні процеси пізньосередньовічної Франції.

Викладання теми «Централізація Франції XI – XIII ст.» має базуватися на системному поєднанні хронологічних та причинно-наслідкових зв'язків, використанні порівняльного аналізу політичних структур різних регіонів Франції, інтеграції цифрових ресурсів, що дозволяють відтворити процеси централізації у візуальній та інтерактивній формі, залученні учнів до активної взаємодії через рольові ігри, дискусії та проєктні завдання.

Дослідження доводить, що для формування цілісного уявлення про процеси централізації у Франції епохи середньовіччя необхідно поєднувати історичний аналіз з педагогічною методикою. Такий підхід дозволяє показати учням взаємозв'язок політичних, соціально-економічних та адміністративних чинників, забезпечити високий рівень засвоєння матеріалу та активну участь учнів в освітньому процесі.

Таким чином, процес централізації Франції XI – XIII ст. є багатофакторним та динамічним явищем, який ефективно пояснюється через системне використання наочності, цифрових технологій та інтерактивних методів у шкільному навчанні. Правильна організація викладання цієї теми сприяє не лише засвоєнню історичних фактів, але й формуванню у школярів критичного мислення, історичної уяви та методологічної грамотності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

1. Балух В. О., Балух О. В., Коцур В. П. Практикум з історії середніх віків. навч. посіб. Чернівці: Наші книги, 2016. 424 с.

2. Історія західноєвропейського середньовіччя. Хрестоматія; упор. М. О. Рудь. Київ: Либідь, 2005. 654 с.

3. Історія Середніх віків. Онлайн хрестоматія. URL: https://sites.google.com/view/history-of-the-middle-ages/12

4. Історія середніх віків. Практикум. Частина ІІ / В. В. Гордієнко, Г. М. Гордієнко, І. І. Кривошея, О. О. Салата. Київ, 2017. 623 с.

5. Історія України. Всесвітня історія. 6–11 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. Київ, 2022. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/Navchalna.programa.2022.WH.HU.6-11.pdf

6. Кеда М. К. Практикум з історії Середніх віків країн Європи та Америки: навч.-метод. посіб. Чернігів: Видавець Лозовий В.М., 2011. 264 с.

Література

7. Ададуров В. Історія Франції. Королівська держава та створення нації (від початків до кінця XVIII століття). Львів: УКУ, 2002. 412 с.

8. Балух В. О., Коцур В. П. Історія середніх віків. У 2-х т. Т. 2. Високе і пізнє Середньовіччя: курс лекцій. Чернівці: ТОВ “Видавництво “Наші книги””, 2010. 616 с.

9. Беззубенко А. В. Історія середніх віків (V – XV ст.). Методичні рекомендації для підготовки до семінарських занять. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2021. 106 с.

10. Боднарюк Б. Твори Сугерія, абата монастиря Сен-Дені, як джерело з історії Франції першої половини XII ст. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Історія.* 2011. № 106. С. 4-7. URL: http://papers.univ.kiev.ua/1/istorija/articles/bodnaryuk-b-works-of-suheriya-abbot-of-the-monastery-of-saint-denis-as-a-sour_15338.pdf

11. Боєва С. М. Феодалізм у Західній Європі: генезис, характерні риси, тенденції розвитку. *Сторінки історії: збірник наукових праць*, 2018. № 46. С. 16–29. URL: http://historypages.kpi.ua/article/view/136721

12. Бостан Л. М., Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 730 с.

13. Войтович Л., Козак Н., Овсінський Ю., Чорний М. Medium aevum: середні віки. Підручник для історичних спеціальностей ВУЗів / За ред Л.В. Войтовича. Львів: "Тріада Плюс", 2010. 502 с.

14. Гісем О. В., Мартинюк О. О. Всесвітня історія: підруч. для 7 класу закл. загал. серед. освіти. Харків: Вид-во «Ранок», 2024. 224 с. URL: https://files.pidruchnyk.com.ua/uploads/book/7-klas-istoria-vsesvitnia-gisem-2024.pdf

15. Грєбцова І. С. Новітні підходи та методи аналізу історичних джерел : навч.-метод. посіб. Одеса : ОНУ ім. І.І. Мечникова, 2020. 90 с.

16. Грубінко А. В. Історія держави і права зарубіжних країн та римське право: навч. посіб. Тернопіль: ТНПУ ім. Володимира Гнатюка, 2019. 384 с.

17. Дейвис Н. Європа: Історія / Пер. з англ. П. Таращук, О. Коваленко. Київ: Видавництво Соломії Павличко "Основи", 2001. 1463 с.

18. Диса К. Історія повсякденного життя в ранньомодерній Європі. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2014, 129 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Dysa_Kateryna/Istoriia_povsiakdennoho_zhyttia_v_rannomodernii_Yevropi.pdf?

19. Д'ячков С. В., Лиман С. І., Сорочан С. Б. Історія середніх віків: Навчально-методичний посібник. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2006. 128 с.

20. Еко У. Історія європейської цивілізації. Середньовіччя. Замки. Торговці. Поети. Харків, 2018. 768 с.

21. Еко У. Історія європейської цивілізації. Середньовіччя. Собори. Лицарі. Міста. Харків, 2020. 1440 с.

22. Желіба О. В. Шкільний курс всесвітньої історії та методика його викладання: навчально-методичний посібник для студентів-істориків. Ніжин: НДУ імені М. Гоголя, 2014. 40 с.

23. Зінченко А. Історія дипломатії: від давнини до початку нового часу. Навчальний посібник. Вінниця: Нова книга, 2002. 564 с.

24. Історія держави і права зарубіжних країн (Середні віки та ранній новий час) / За ред. проф.Б. Й. Тищика. Львів: Світ, 2006. 696 с.

25. Керецман Н. П. Середньовічна церква і папство XIV – XV ст.: навч. посібник. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2019. 168 с.

26. Ладиченко Т., Лукач І., Івченко О. Всесвітня історія: підруч. для 7-го кл. закл. загал. серед. освіти. Київ: Генеза, 2024. 192 с. URL: https://files.pidruchnyk.com.ua/uploads/book/7-klas-istoria-vsesvitnia-ladychenko-2024.pdf

27. Мануілова К. В. Децентралізація публічної влади у франції за правління Каролінгів (VIII – X ст.). *Державне управління: удосконалення та розвиток.* 2015. № 6. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=866

28. Мороз П., Мороз І. Дослідницька діяльність учнів у процесі навчання всесвітньої історії в основній школі: методичний посібник. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 96 с.

29. Нємченко І. В., Чепіженко В. В. Історія країн Західної Європи доби пізнього середньовіччя : навч.-метод. посіб. : для студентів ф-ту історії та філософії. Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2018. Ч. 2. 2018. 203 с. URL: https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/aacb4ef6-177c-4b2f-98af-3f20a05751da/content

30. Нова українська школа: порадник для вчителя / під ред. Бібік Н. М. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

31. Орищенко І. Середньовічна Франція у працях медієвістів київського університету університету Св. Володимира у другій половині XIX – на початку XX ст. *Часопис української історії*. 2012. Вип. 22. С. 105–111.

32. Павлів, А. (2014). Розвиток держави й вищих представницьких органів Англії та Франції в дореволюційний період. *Віче,* 12, 13–16. URL: https://veche.kiev.ua/journal/4234/

33. Панов А. В. Територіальний устрій Франції та Італії – уроки для України : Монографія / ПП «АУТДОР-ШАРК». Ужгород, 2015. 126 с. URL: http://www.alenpanov.org.ua/filelib/sou/201706161044300630.pdf

34. Пометун О., Гупан Н., Власов В. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі: методичний посібник. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 208 с.

35. Пометун О. І., Малієнко Ю. Б., Дудар О. В. Всесвітня історія: підруч. для 7 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2024. 224 с. URL: https://files.pidruchnyk.com.ua/uploads/book/7-klas-istoria-vsesvitnia-pometun-2024.pdf

36. Пометун О. І., Фрейман Г. О. Методика навчання історії в школі. Київ: Генеза, 2006. 328 с.

37. Рибченко С. О. Становлення адміністративного права в країнах Європи в епоху Середньовіччя. *Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова*. Серія 18. Право. Випуск 41, 2024. С. 69-79. URL: https://www.chasopys.law.npu.kiev.ua/archive/41/12.pdf

38. Слинько Д. В. Процесуалізація права у Франції та Німеччині в епоху Середньовіччя. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 2. С. 28-31. URL: https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5bc66d9e-7666-4c31-98db-e6c5b23b8382/content

39. Теорія і практика запровадження компетентнісного підходу на навчання історії в школі / за заг. ред. д. пед. наук, проф. К. Баханова. Донецьк: Лондон-XXI, 2012. 456 с.

40. Турчак О. В. Взаємодія канонічного та публічного права Середньовічної доби: політико-правовий вимір. *Південноукраїнський правничий часопис.* 2020. С. 162–163.

41. Цебрій І. В. Ідейно-художні напрями в культурному житті країн Західної Європи в добу Середньовіччя: Посібник для студентів історичних факультетів та вчителів історії. Полтава: ПДПУ 2014, 38 с. URL: https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6690/Dookhovne.pdf?sequence=1&isAllowed=y

42. Цесарський, Ф. Розвиток юридичної доктрини Середньовіччя стосовно угод із найму праці ремісників (на прикладі Франції). *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 12. С. 216-221. URL: https://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/12/41.pdf

43. Ціватий, В. Г. (2018). Національні особливості інтелектуальної історії Франції доби класичного Середньовіччя та раннього Нового часу: європейські культурно-історичні, політико-дипломатичні та інституціонально-цивілізаційні цінності. *Європейські культурно-історичні цінності: ретроспектива і перспектива: зб. наук. пр.* Київ: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 33–40. URL: https://elibrary.ivinas.gov.ua/3392/1/Cinnist-_-2018-34-41.pdf

44. Шама О., Шама Т. Середньовічне місто і початок процесу десакралізації держави. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Історія*. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2018. Вип. 1, ч. 2. С. 6–15. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/10264/1/Shama.pdf

45. Щупак І. Я., Бурлака О. В., Желіба О. В., Піскарьова І. О. Всесвітня історія: підруч. для 7 кл. закладів загальної середньої освіти. Київ: УОВЦ «Оріон», 2024. 208 с. URL: https://pidruchnyk.com.ua/2857-vsesvitnia-istoriia-shchupak-7-klas-2024.html

46. Юга О. А. Історія середніх віків (друга половина XI – кінець XV ст.): навчально-методичний посібник з організації самостійної роботи

здобувачів вищої освіти історичного факультету [Електронний ресурс]. Кам’янець-Подільський: Кам’янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2024. 92 с.

47. Юга О. Механізми посилення військового потенціалу Франції в умовах Столітньої війни (за “Великим березневим ордонансом” 1357 року). *Наукові праці Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів.* [Електронний ресурс]. Кам’янець-Подільський: Кам’янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2025. Вип. 24. С. 154–156.

48. Юга О. Проблемний метод у викладанні курсу “Історія середніх віків” в закладі вищої освіти. *Проблеми дидактики історії: зб. наук пр.* Кам’янець-Подільський: Кам’янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. Вип. 14. С. 243-250.

49. Юга О. “Рецепт” реформування суспільно-політичного життя пізньосередньовічної Франції згідно “Великого березневого ордонансу” 1357 р. *Наукові праці Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: історичні науки.* Кам’янець-Подільський: Кам’янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2025. Т. 46: До 75-річчя від дня народження академіка Валерія Смолія. С. 41-47.

50. Яковенко Г. Г. Методика навчання історії: навчально-методичний посібник. Харків: Видавництво ХНАДУ, 2017. 324 с.

Додатки

Додаток А

Людовик VI Товстий

Додаток Б

Король Філіпп II Август

Додаток В

Король Людовік IX Святий

Додаток Г

Король Людовік IX здійснює судочинство під Венсенським дубом

Додаток Д

Методи навчання теми централізації Франції в XI – XIII ст.

№	Метод навчання	Суть методу	Приклад застосування на уроці	Очікувані результати	Компетентності
1	Проблемно-аналітичний	Вивчення матеріалу через постановку проблемних питань	Чому королі Франції змогли посилити владу над місцевою знаттю?	Формування вміння аналізувати причинно-наслідкові зв’язки	Критичне мислення, історичне мислення
2	Робота з історичними джерелами	Аналіз документів, хронік, правових актів	Аналіз ордонансів короля Філіпа II Августа	Розвиток навичок інтерпретації джерел	Інформаційна, дослідницька
3	Дискусія	Обговорення суперечливих питань	Чи була централізація вигідною для всіх станів?	Формування аргументації та вміння відстоювати позицію	Комунікативна, громадянська
4	Рольова гра	Моделювання історичних ситуацій	Інсценізація зборів знаті і короля	Розуміння інтересів різних соціальних груп	Соціальна, емпатійна
5	Метод кейсів	Аналіз конкретної історичної ситуації	«Конфлікт короля з васалами» як кейс	Застосування знань у практичних ситуаціях	Аналітична, практична
6	Візуалізація (карти, схеми)	Використання наочності	Створення схеми розширення королівського домену	Краще засвоєння просторових процесів	Візуально-інформаційна
7	Проєктний метод	Самостійна робота учнів над темою	Міні-проєкт «Формування централізованої монархії у Франції»	Поглиблення знань, розвиток самостійності	Дослідницька, самоорганізація
8	Порівняльний метод	Зіставлення історичних явищ	Порівняння централізації Франції та Англії	Усвідомлення особливостей історичного розвитку	Аналітична, системне мислення
9	Інтерактивні технології (мозковий штурм)	Генерація ідей учнями	Які фактори сприяли зміцненню королівської влади?	Активізація пізнавальної діяльності	Креативність, комунікація
10	Цифрові технології	Використання онлайн-ресурсів	Робота з інтерактивною картою Франції	Підвищення мотивації та цифрової грамотності	Цифрова компетентність